

Martin Kirigin

ZAJEDNICA I OBRED

Neka mi je dozvoljeno navesti kao uvod jednu daleku osobnu uspomenu. Kad je pred četrdeset godina izišao 1. broj liturgijskog tjednika »Život s Crkvom«, pisao mi je dobar vjernik, prijatelj pok. Dalibora Pušić, kako bi taj listić trebao imati ispred sebe zanimanje i pokret koji bi ga podržavao. U razgovoru smo se lako složili da je list potreban pokretu isto kao i pokret listu. Nezamisliv je jedan bez drugoga u bilo kojem pothvatu.

To je pokazao i daljnji razvoj. Listić je pobudio zanimanje za liturgiju i za liturgijsko sudjelovanje kod Mise (nedavno mi reče jedan redovnik kako su ga u Preku na o. Ugljanu vrlo brojni vjernici čekali svake subote i brzo ga razgrabili). Koliko je bilo to zanimanje i kako se ono u hrvatskoj javnosti sve više širilo, najbolje su pokazala i ujedno pomogla tri liturgijska kongresa u Hvaru, Splitu i Zagrebu (o čemu vidi malo poznatu, na žalost, radnju J. Radića »Liturgijska obnova kod Hrvata«). Toj je pokret davao života listu i kasnije istoimenoj reviji.

Sve bi se bilo još dalje i dublje razvijalo da nisu došle teške ratne i poratne godine. Kao potvrdu te tvrdnje može se navesti podatak da se taj rad nastojalo razmjerno vrlo brzo opet prihvatiti i nastaviti kako su pokazali liturgijski sastanci na Rijeci (god. 1951.) i u Splitu (god. 1954.). Iz njih je, nastojanjem blagopok. nadbiskupa M. Pušića, nastao Interdiječezanski liturgijski odbor (ILO) — koji je među Hrvatima i Slovencima kroz deset godina svog opstanka značio i u onim prilikama učinio dosta — i njegova, sada obnovljena, ova naša revija.

1. Zajednica traži liturgiju

Radu je potrebna misao, riječ i oblik, a oni opet hoće da se ostvare i očituju u djelu. Sličan se odnos smije primijeniti i na dvije različite, a u konkretnom slučaju ipak tako sukladne, kategorije spomenute u naslovu. Kršćanska zajednica, bilo kako velika ali svjesna svoje religioznosti, najljepše potvrđuje i doživljava samu sebe u liturgijskom skupu. Kod toga se ne misli na sam susret i doživljaj u uskom crkvenom već i cjelokupnom životnom ambijentu kako to nužno traži pravo shvaćena i doživljena liturgija koja se, ako ne proдре u sva polja crkvene djelatnosti, lako može razviti u više-manje prazni ritualizam. S druge strane, religioznu zajednicu redovito ništa tako ne povezuje kao od Crkve određen ili barem odobren obred i tekst kojima se, kao ljudski nužnim znakovnim sredstvima, pojedini članovi sjedinjuju međusobno i s Bogom. Što su obredna kretanja i riječi izvornije i prisnije, to je i liturgijsko povezivanje zajednice dublje i uspješnije.

Stoga nije teško uvidjeti što obred znači za zajednicu i u što bi se zajednica na liturgijskom polju mogla izroditi i malo po malo raspliniti kad bi mislila da se može izivljavati bez ikakva oblika i konkretna teksta. Problemi nastaju i sve se više zaoštravaju kad se s pravom traži kakav obred odgovora nekoj zajednici i kako stvoriti samu sebe, svjesnu i živu zajednicu, za obred i tekst koji je određen od crkvenog vodstva. Današnja liturgijska obnova s uglavnom uspjelim novim knjigama nije riješila problem »zajednica - obred« nego ga zapravo tek otkrila ili barem iznijela na vidjelo. Dok se Crkva, uzeta kao cjelina, kroz puna četini stoljeća više-manje zadovoljavala propisanom i ustaljenom, tradicionalnom i po malo petrificiranom liturgijom, poslije se II. vat. sabora to više ne da zamisliti. Sabor nije tome kriv, osim — možda — što je »došao« prekasno. Prije njega se veliko mnoštvo »vjernika« otuđilo od Crkve, od njezina vanjskog i nutarnjeg života tako da nema te liturgije ni liturgijske reforme koja bi sama po sebi privela natrag one koji su se od Crkve posve udaljili. Ne ističe uzalud saborska Konstitucija o liturgiji (9) prethodno pozivanje k obraćenju i vjeri.

Sigurno, svi ne uviđamo jednako probleme iz odnosa »zajednica-obred«. Ima još dosta onih koji, daleko od industrijaliziranog i urbaniziranog svijeta, zadovoljavaju svoje vjerske potrebe u malenim župama živeći od tradicionalne vjere i pobožnosti. Sasvim je drukčije kad se takvi utope u velike gradske župe, ako uopće nađu put do njih. I tu se pokazuje kako za liturgijski i uopće vjerski život većine današnjih ljudi krajevne župe znače sve manje i manje. Uostalom, s pravom je netko opazio da župa od 200 vjernika i ona od 20.000 vjernika ima zajedničko samo ime.

2. Liturgija traži zajednicu

Tko ima barem malo otvoreno oko i srce za znakove i potrebe našega vremena shvatit će koliko su liturgija i njezin život ovisni o svim mogućim pastoralnim djelatnostima ili barem pokušajima današnje Crkve. Ako pastoralni i liturgijski radnici, a to bi morali biti ne samo svećenici već i svi svjesni vjernici, u tom pogledu ostanu uglavnom pasvni, onda nam neće mnogo pomoći obnovljeni obredi i živi jezik u njima. Stoga i nastaju po svemu svijetu raznovrsne »spontane grupe« koje po raznim kriterijima okupljaju istomišljenike koji osjećaju da ne mogu živjeti bez Boga i bez zajedničke veze s njime. Nitko se pametan ne čudi da takve grupe, pogotovo kad u svom krugu nemaju svećenika koji bi im se znao duhovno nametnuti i pomoći im, stvaraju svoje obrede i tekstove, ili ih uzimaju iz vrela koje imaju malo ili nimalo veze s Božjom objavom i s crkvenom tradicijom. Sve te pojave možemo nazivati »podzemnom Crkvom« ili ih čak smatrati običnim kontestatorima. Ipak su one činjenica i kao takve znak vremena.

Ako se tko začudio gore iznešenom mišljenju da suvremena liturgijska reforma nije riješila probleme odnosa »zajednica-obred«, evo mu izjave uvaženog teološkog i posebno liturgijsko-pastoralnog stručnjaka. Pelagij Visentin (Istranin, a roditelji su mu između sebe govorili hrvatski), benediktinac, sudjelovao je u par komisija, s kojima je »Vijeće za provedbu liturgijske Konstitucije« i kasnije Kongregacija za bogoštovlje pripremlilo nove liturgijske knjige. On piše: »Liturgija nije stala sučelice s današnjim čovjekom, s istinskom zajednicom. Bez sumnje, tu dotičemo pravi 'punctum dolens': liturgijska je reforma napravljena polazeći od obredâ a ne od zajednice. Pitam se da li se moglo učiniti drukčije, tj. je li liturgijska reforma morala čekati da se pripravi zajednica i čitav kler pa da onda započne svoj posao. Posljedica je jasna: učinilo se ono što se moglo učiniti u ovom desetljeću.« (Ističe »u ovom« jer je sprijeda kazao da bi reforma liturgijskih knjiga u desetljeću prije ili poslije proteklog desetljeća sigurno izgledala drukčije).

Isti liturgijski radnik nastavlja: »Jasno je da se sada rad mora nastaviti smjestivši se na drugu obalu. Drugim riječima, učinilo se što se moglo bolje s obzirom na reformu obredâ; sada bi trebalo velik dio posla poduzeti više polazeći od zajednice. Stvoriti takve zajednice, učiniti da žive, rade, zajedno mole. Mislim, ako te zajednice budu žive i zaista crkvene, a ne samo kontestacijske, onda će eventualno znati također »izumiti« i nove geste i nove obrede, što je za stolom vrlo teško, čak i nemoguće učiniti« (Rivista liturgica, 1974. 87).

U stvaranju i odgajanju takvih zajednica, a svatko je odgovoran barem za onu u kojoj živi, nužno je, više-manje, poznavati i uvažavati suvremena sociološka i antropološka istraživanja i dostignuća. Ljudska je narav uvijek ista, ali u raznim vremenima i okolnostima više dolaze do izražaja jedne a drugi put druge osobitosti i usmjerenosti, osobito s obzirom na društveni život. Teško bi tko izbrojio i opisao sve stavove kršćana kroz vijekove pred objektivnim datostima kao što su mu: Božja riječ, sakrament, sveto, simbol itd. Uz to se u čovjeku nalaze i međusobno neprestano bore razne suprotnosti kojih on sam nije uvijek čak ni svjestan pa ih prema tome ne zna neprestano obuzdavati i voditi. Što dublje i istinskije poznavati sebe i svoju zajednicu, u kojoj se živi »ovdje« i »sada«, računati sa svim njezinim svojstvima i sklonostima kao i znati ih pravilno upotrijebiti i usmjeriti, to je put i način da se dođe do prasnog oblika bilo kojega pa i liturgijskog života, svoga i zajednica. I što tko zna stvarnije sebe obuzdati i prilagoditi se drugima to će više koristiti svojoj zajednici bilo koje vrsti pa i onoj koja se okuplja da liturgijom slavi Boga i posvećuje sebe.

3. Mogućnosti obnovljene liturgije

Malo tko zna ili barem vodi računa da nam obnovljena liturgija pruža u tom pogledu mogućnosti o kakvima prije dvadesetak godina nitko

nije mogao ni sanjati. Ogroman su posao izveli oni koji su sastavili nove liturgijske knjige kao što našu zahvalnost zaslužuju i oni koji su nastojali te tekstove što bolje prevesti. No time ni izdaleka nije zaključen liturgijski razvoj cijele pa ni pojedine lokalne Crkve. Tako barem misle oni koji su postavljeni za to da u život provedu sve ono što je na tom polju odredio II. vat. sabor. Dosta je pročitati, da spomenem samo jedno, prvih šest, a osobito 3. do 6., točaka »Opće uredbe Rimskog misala« da se uvidi kolike i kako opsežne mogućnosti predviđaju i pružaju sadašnji liturgijski propis, čak i za najuzvišeniji bogoslužni čin.

Možda se varam ali ću ipak iznijeti kako shvaćam sadašnja gledišta vrha i baze, koja treba približiti i složiti, s obzirom na stvaranje novih liturgijskih obreda i tekstova. Oni koji su bili pozvani za taj posao priredili su za cijelu Crkvu nove liturgijske knjige koje je vrhovna vlast odobrila i kojima se svi moramo služiti u odobrenom prijevodu. Taj bi prijevod imao biti ne doslovan, ali svakoko vjeran, a ne da po tekstovima, koje su sastavili svjetski stručnjaci dugotrajnim trudom i dogovaranjem, svatko »šara« kako hoće. Na to nema nitko pravo, ali pojedine Crkve imaju daleko veće pravo: uporedo s tim, nazovimo ih prvim tekstovima, ili još bolje nakon njih, na temelju svojih raznovrsnih prilika i potreba sastaviti slične ili čak nove — dakako, u partijama liturgije koje ljudi smiju promijeniti — obrede i tekstove te za njih tražiti odobrenje bez kojega dotična liturgija ne bi bila katolička.

Kako se vidi, tu nisu mišljene prilagodbe koje svi novi obredi omogućuju Biskupskim konferencijama ili, u mnogo manjoj mjeri, pojedinom celebrantu ili djelitelju sakramenata. Ne, radi se o sasvim novim sastavcima kakve ima u vidu čitava 1. glava saborske Konstitucije o liturgiji, a posebno t. 37. do 42., na temelju kojih su i sastavljene gore spomenute točke novog Misala. Vodstvo je Crkve u novim liturgijskim knjigama svima pružilo što je, u godinama njihova nastanka, moglo najbolje učiniti. Tko pak misli da će za svoj kraj naći bolja rješenja, bilo u obredima bilo u tekstovima, neka mu Bog u tom važnom poslu pomogne! Tko zna u glasu vremena i u glasu puka spoznati glas Božji, sigurno se neće suprotstaviti takvom pothvatu koji će zaista učvrstiti kolosijek »zajednica-obred«.

4. Stvaranje novih obreda

Preuzetan bi bio svaki pojedinac koji bi se smatrao pozvanim i sposobnim za tako važan i odgovoran posao. Ako se i smije netko na tom polju istaknuti svojim radom i sastavkom traži se, na temelju cijele crkvene tradicije, da ostane anonimn. To pravo i dužnost pripada pojedinoj, većoj ili manjoj, lokalnoj Crkvi a to, konkretno, znači redovito Crkvi jednog naroda ili jačoj redovničkoj zajednici, dakako, za nju samu.

U potvrdu ove zadnje tvrdnje neka je dopušteno navesti konkretan slučaj koji barem djelomično može poslužiti za obrazloženje svega gornjega. Pred pet, šest godina kompetentna je crkvena vlast dozvolila svim benediktinskim opatijama da »ad experimentum« sastave i mole svoj oficij. Skoro sve monaške Kongregacije, a i vrlo brojni samostani u njima, poslužili su se tom dozvolom i svaki za se, ili u sklopu Kongregacije, učinili što su najbolje znali. Kad je pred kongres opata i priora u rujnu 1973. postavljen zahtjev da se s tim pokusom prestane i sastavi zajednički Benediktinski časoslov, ogromna se većina usprotivila tom gledištu te tražila i traži da smije nastaviti s onim što je sama legalno stvorila. Eto zahtjeva »zajednice« suprotna kraljevanju »obreda«! Pitanje je došlo pred najvišu crkvenu vlast i sada kompetentni faktori imaju sastaviti samo širok okvir u kojemu će svaka zajednica i dalje obavljati svoj časoslov. (Usput rečeno: naše benediktinke mole »Časoslov naroda Božjega« s dodacima koji su određeni za kontemplativne zajednice, uz vjerno održavanje kraće šutnje ne samo nakon svakog čitanja već i poslije psalma dodavajući svakome posebnu molitvu prema »Službi Božjoj«, god. 1973. br. 1).

5. Tko može stvarati liturgiju?

Da ne bi tko pomislio kako se ovdje zastupa sloboda proizvoljnoga pojedinačnog i osobnog stvaranja nove liturgije, nužno je navesti dva uvjeta koji se tu nameću sami po sebi. Prvi je da to pravo ne pripada kojoj bilo zajednici, možda samo efemernoj ili čak pomodnoj. Liturgija je tako sveta i za vjerski život od tako presudne važnosti da se tim pravom može služiti samo Crkva jednog naroda uz eventualna manja odstupanja za pojedine njezine krajeve, pogotovo koji imaju jake liturgijske tradicije, kao što je slučaj kod nas kao malo gdje na svijetu. U vezi s tim uvjetom traži se da ti eventualni novi sastavci budu plod najozbiljnijeg proučavanja sa strane cijelog »Instituta liturgijskog pastorala« u koji, prema t. 44. liturgijske Konstitucije, spadaju i stručnjaci svjetovnjaci. To sve, dakako, pod vodstvom Liturgijske komisije svake Biskupske konferencije, ili njezina jezičnog ogranka, a ta će tražiti konačno odobrenje od Svete stolice. Tko ljubi liturgiju i želi da ona njemu i njegovoj užoj zajednici zaista posluži za susrete s Bogom, taj će uz ne znam kako opravdano traženje liturgijske prisnosti lako prihvatiti navedeni uvjet.

Drugi je uvjet još važniji. Sa svom ga svojom kompetencijom iznosi Ciprijan Vagaggini OSB koji nije samo opće poznati teolog (msgr Bugnini ga je jednom zgodom nazvao »teologom« Vijeća za provedbu litur. Konstitucije i sada Kongregacije za bogoštovlje) već se i sam svom dušom zalaže za opravdano krajevno stvaranje novih liturgijskih oblika. U »Rivista liturgica« 1974., str. 72. piše: »Neka se ne zaboravi, i to je važno, da kreativnost, spontanost, iskrenost u liturgiji nikako nisu sinonimi za stvaranje svaki put novih obreda i obrazaca; kao da obavljanje

nekog obreda, što ga je napravio netko drugi ili je čak tradicionalan, ili upotrebljavanje nekog teksta predanog nam od tradicije, tobože nužno znači formalizam, ritualizam i prema tome pomanjkanje iskrenosti i osobnog doživljaja. Ili, kao da onaj koji obavlja obrede i upotrebljava tekstove koje je sam sastavio nefaljeno postizava onu iskrenost, pastoralnu uspješnost i duhovnu sjedinjenost kako to sve traži liturgija. Traži se mnogo više. Traži se duboko proživljeni i pretrpljeni život — još bolje ako je proživljen i pretrpljen sa zajednicom koja taj obred obavlja — dakle život koji sadrži vrednote i stvarnosti o kojima govore ti obredi i tekstovi. Ako je tako, onda je i onaj koji obavlja tradicionalne obrede i upotrebljava predane mu tekstove svaki put iskren, uspješan, kreativan i komunikativan. Ako pak nema iza sebe i u sebi onaj proživljeni i pretrpljeni život, može sastaviti obreda i tekstova koliko hoće, nikako neće postići svrhe.«

Bit će valjda korisna još jedna napomena. Vrlo su rijetki oni koji se ne znam kako oduševljavaju za stvaranje novih liturgijskih oblika i riječi a da ujedno ne izražavaju i svoje veliko poštovanje Bibliji. To je sada tako suvremeno da posvuda predstavlja opću pojavu. No to traži i dosljednost: da onda u prvom redu u Bibliji svi tražimo tekstove koji će nam na liturgijskim sastancima predočiti i naviještati Božje istine i njegova otajstva (jednom riječi: mirabilia Dei). I ujedno da poslušamo sv. Augustina kako je sam Bog psalmima proslavio sebe da nas nauči kako ćemo ga mi bijedni što bolje slaviti (usp. što o psalmima govori Opća uredba Časoslova).

U tom je pogledu za prisno i korisno moljenje tih nadahnutih tekstova najvažnije nastojati da ih molimo ne samo za se već u ime drugih i za druge. Lijepo je rečeno: tako treba moliti svaki psalam kao da sam ga sam sastavio i u njemu izrazio svoje osjećaje ali i raznovrsne potrebe svoje braće koje bi mi svakako više manje sve morale ležati na srcu. Neka je trenutačno ili stalno raspoloženje pojedinca kao i njegove zajednice ne znam kako osebujno, uvijek će dobro učiniti tko poslušava neizravnu preporuku sabora (SC 24) da u »ugodnom i živom poznavanju Sv. pisma« to, što moguće više, upotrebljava i u izražavanju svojih uvjerenja i osjećaja.

Zapravo bi se liturgijsko stvaranje najvećim dijelom moglo svesti na to da — uz dijelove koje je uvijek Crkva dodavala, osobito razne molitve, himne i djelomično čitanja — svatko potraži one biblijske perikope koje mu u danom slučaju najbolje odgovaraju. To su i učinile nove liturgijske knjige koje nam zaista pružaju vrlo bogat izbor za svaku prigodu, samo ga treba izvršiti, dotični tekst pripremiti, razmotriti i razložiti onima koji to od nas s pravom očekuju. Ta kreativnost u stvari znači trud oko onoga što nam je na stolu Božje riječi u Crkvi tako obilato na raspolaganju. I koliko tko bude više biblično usmjeren, potkovan i prožet to će bolje, uz gornje uvjete, poslužiti svojoj zajednici da joj Biblija i liturgija uistinu budu zajednički izvor svega duhovnog života.

Zaključak

Sve bi se gornje moglo, a možda i moralo, primijeniti na naše prilike, na sve ono što je i kako je kod nas na tom polju u zadnje doba učinjeno ili bez opravdana razloga propušteno. Zvučilo bi to dobrim dijelom kao kritika koja je malo kome draga. Neka stoga zasad ovdje bude istaknuta samo želja koja može biti konstruktivna. Pravo je da su npr. za prevođenje biblijskih tekstova u obnovljenim liturgijskim knjigama bili uposleni naši ponajbolji biblijski radnici. Ne znam je li to bio slučaj i s liturgijskim, pastoralnim i jezičnim stručnjacima koji bi kod toga također morali doći do riječi, kako je uostalom odredilo i vodstvo Crkve. A čini se da malo tko računa kako već imamo, kažu, desetak mladih dijecezanskih i redovničkih svećenika koji su doktorirali na raznim Liturgijskim institutima po svijetu. Neka se barem unaprijed upotrijebe za tako svet, odgovoran i potreban posao na usklađivanju kategorijâ »zajednica-obred«!